

ПЕТИ КОНГРЕС ИСТОРИЧАРА ЈУГОСЛАВИЈЕ

Почетком септембра 1969. године у Охриду се окупило преко 800 историчара поводом одржавања Петог конгреса историчара Југославије. Окупљање оволиког броја научних и просвјетно-педагошких радника — историчара искоришћено је за одржавање и три посебна научна скупа: 1) Међународног симпозијума у организацији Југословенског комитета за историју другог свјетског рата са основном темом *Покрети отпора на Балкану у току другог свјетског рата*; 2) Савезног савјетовања архивских радника у организацији Савеза друштава архивских радника Југославије и 3) Симпозијума о педагошко-методском образовању наставника историје у организацији Редакције часописа *Настава историје* — органа Савеза друштава историчара Југославије. Сва три скупа одржана су уочи конгреса, 3. и 4. септембра. Првом скупу присуствовало је преко 150 историчара из наше земље који се баве проучавањем проблематике другог свјетског рата, као и већи број историчара из других европских земаља, такође стручњака за питања и проблеме из периода другог свјетског рата. Другом и трећем скупу присуствовао је одговарајући број научних, стручних и просвјетно-педагошких радника, професионално оријентисаних ка темама које су третирали ови скупови.

Симпозијум о покрету отпора на Балкану у току другог свјетског рата испуњен је интересантним саопштењима и дискусијама, по чему је скренуо пажњу и дневне штампе. Уводни реферат *Допринос Југославије побједи антифашистичке коалиције* поднио је

професор др Јован Марјановић, а затим је поднесено више саопштења, претежно од историчара са стране, која су готово сва била тематски окренута народноослободилачком покрету у Југославији као покрету који је имао одговарајући одјек у другим европским а нарочито балканским земљама. Занимљиво је било саопштење Јована Вујошевића, пуковника ЈНА, *Формирање јединица страних националности у саставу НОВЈ као вид интернационализма НОП-а 1941—1945*. На ову тему, уколико је ријеч о совјетским војницима у народноослободилачком покрету Југославије, дао је саопштење и совјетски историчар Зелењин. Бурну дискусију изазвало је саопштење бугарског историчара Нићифора Горенског *Јединство борбених акција бугарских народа са сусједним народима у антифашистичком покрету отпора током другог свјетског рата*, и то не толико због онога што је рекао колико због онога што није рекао. По мишљењу неколико дискутаната, у првом реду академика Михаила Апостолског, префуктивање неких догађаја из историје народноослободилачких покрета у Македонији и Бугарској и њихових међусобних односа у контексту дате проблематике извитоперивало је у приличној мјери општу слику о тој проблематици, без обзира на формалну тачност података које је овај аутор изнио. Пријатно је било иступање једног грчког историчара, посебно због тога што није представљао званичну грчку историографију, већ је на симпозијум дошао као грчки емигрант, припадник покрета отпора садашњем

војно-диктаторском режиму у Грчкој.

На савјетовању архивских радника Југославије предмет разматрања биле су следеће теме: Архиви локалних заједница, Архивска грађа о радничком покрету и народноослободилачкој борби. Методи и принципи рада у архивима и историјско истраживање, Публиковање информативних средстава у архивима, Објављивање архивске грађе, Нека методолошка искуства Редакције у објављивању архивске грађе у Зборнику докумената и података о НОР-у југословенских народа и Заинтересованост историјске науке за израду научно-обавјештајних средстава у архивима. Пошто је сваки од око 150 присутних архивских и научних радника унапријед добио одговарајућа саопштења на ове теме аутори ових саопштења на савјетовању су се само укратко осврнули на своје реферате, чиме је дат већи мах дискусији, која је заиста била жива и плодна. У дискусији је посебно истакнута, потреба што чешћих контаката и тијесне сарадње између архивских и научних радника-историчара, јер то одговара научним и стручним интересима једних и других односно интересима историјске науке и архивистике.

Симпозијум за педагошко-методско образовање наставника представљао је у неку руку аларм за поклањање далеко веће пажње педагошко-методској страни образовања наставника-историчара него што је то до сада био случај. У том смислу симпозијум је донио и одговарајуће закључке, које је презентирао конгресу историчара, у којима је као главно речено следеће:

„1. Треба увести методiku наставе историје на све историјске катедре, односно групе одговарајућих факултета и дати јој статус равноправног предмета. На катедрама гдје је методика као предмет заступљена повећати фонд часова јер је досадашњи био недовољан.

2. Треба приступити организовању научно-истраживачког рада из области методике наставе историје на свим катедрама и институтима за педагошка истраживања, као и у огледним школским центрима и другим одговарајућим установама. За ову делатност треба обезбедити материјална средства и ангажовати одговарајуће кадрове“.

Симпозијум је донио одлуку да закључке достави свим катедрама за историју на факултетима и педагошким академијама, савезним и републичким органима за образовање и културу, заводима за унапређење школства, заједницама образовања, републичким друштвима историчара, институтима за педагошка истраживања и другим одговарајућим установама.

Петог септембра, у пространој сали синдикалног одмаралишта „Орце Николов“, отпочео је рад пети конгрес историчара Југославије, који је трајао три дана. Основна тематика конгреса била је: Етнички и национални процеси у нашој земљи. Конгрес је радио у пленуму и три секције. Прва секција — од досељавања Словена до краја XVIII вијека, друга секција — XIX и почетак XX вијека (до 1918) и трећа секција — Југославија од 1918. до 1945. године. Друга и трећа секција имале су по двије подсекције и то: друга секција, подсекција А — XIX вијек до 1870. године, подсекција Б — XIX вијек од 1871. године и XX вијек до 1918. године; трећа секција, подсекција А — Југославија од 1918. до 1941. године, подсекција Б — Југославија од 1941. до 1945. године.

На конгресу је прочитано 80 реферата, од којих 2 у пленуму а остали у секцијама. Реферате у пленуму поднијели су Јанко Плетерски — *Делавско гибање и национално вршање*, и Данчо Зографски — *О формирању македонске нације*. У свом реферату Плетерски је изложио погледе Комунистичке партије Југославије на национално питање између два свјетска рата. Четири фазе у ра-

звоју мишљења КПЈ о овом питању у неку руку су одраз развојног пута КПЈ у датом периоду. У прво вријеме Партија на Југославију гледа као на национално јединствену државу, у којој се национално питање поставља само као питање националних мањина и као питање државних граница. Од 1923. године Партија прихвата гледиште „да је Југославија вишенационална држава са нерешеним националним питањем, где буржоазија једног народа угњетава друге народе“. Неколико година касније, уз интервенцију Коминтерне, продире став о револуционарном карактеру националног питања, чије решење треба тражити на темељу права народа на самоопредељење. На IV конгресу КПЈ, новембра 1928, тај став се заштрава до захтјева о обавезности отцепљења. Партија је решавање дубоких супротности унутар државе СХС у овом периоду видјела у слому те државне творевине, што нарочито форсира као став и руководство за акцију у периоду шестојануарске диктатуре. Најзад, у четвртном периоду, углавном од доласка друга Тита на чело КПЈ, сазријева схватање о судбинској повезаности свих народа Југославије, који национално и социјално ослобођење и еманципацију и пуно равноправност могу остварити у оквиру постојеће заједничке државе, али као социјалистичке државе, уређене на федеративном принципу. Врло интересантан је био и реферат Зографског, који је дао преглед борбе македонског народа за слободу и независност од најстаријих времена па до данас, указујући истовремено на узроке његовог заостајања у друштвено-економском погледу у прошлости, што је имало за посљедицу успоренији темпо развита националне свијести код Македонаца и извјесну закаснелост у формирању македонске нације.

Запажене прилоге питањима историје Македоније и формирања македонске нације дали су још пет историчара из Македоније, који су своје радове прочитали у првој

секцији: Душан Константинов — *Етногенеза на Македонците*, Галеб Паликрушев и Александар Стојановски — *Етничке прилике на територији северозападне Македоније у XV веку*, Методије Соколовиќ — *Осврт на састав становништва претежног дела западне Македоније у XV и XVI веку*, и Здравко Божиновски — *Процесот на национално сознанање на македонскиот народ одразено во народната поезија*. У овој секцији прочитана су и два занимљива саопштења из проблематике о исламизацији у нашим земљама и о посљедицама које је исламизација имала на националне процесе код нас. Прво саопштење *Прилог питању исламизације у Босни у XV веку* прочитао је Недим Филиповиќ, а друго *Историјске основе националне посебности босанско-херцеговачких муслимана* Авдо Сућека. У овој области питања је и саопштење Енвера Реџића *О посебности Босанских муслимана*, прочитано у трећој секцији.

У другој и трећој секцији прочитано је неколико реферата, који су се истичали ширином захвата третиране проблематике, међу које спадају: *Војна Крајина и хрватско питање 1861—1881* (Мирко Валентић), *Планови за национално ослобођење и уједињење југословенских земаља 60-тих и 70-тих година XIX века* (Андрија Раденић), *Развој националних идеологија у Босни и Херцеговини у XIX стољећу* (Мухамед Хацијахић), *Неки моменти у националном развојку македонског народа у току XIX века* (Климе Џамбазовски), *Обилежје српске националне идеје у Хрватској поткрај XIX и на почетку XX стољећа* (Мирјана Грос), *Борба Албанаца за националну еманципацију после младотурске револуције* (Шукри Рахими), *Погледи српских социјалиста на национална кретања на Балкану у време кулминације империјализма пред први светски рат* (Јован Дубовац), *Манифестације македонске националне индивидуалности у Краљевини Југославији* (Александар Апостолов), *Национално питање и капитулација Краљевине Ју-*

гославије (Перо Морача), Допринос револуционарног радничког покрета у разјашњавању и изучавању националног питања у Југославији (Душан Лукач), Усташки покрет и хрватско национално питање (Фикрета Јелић-Бутић), Стварање југословенске федерације у току НОБ-е (Бранко Петрановић), Улога пролетерских бригада у стварању међусобног повезања и зближавања народа Југославије 1941—1945 (Јован Вујошевић) и др.

У току рада конгреса запажено је, што је констатовано и у закључцима конгреса, да је научним саопштењима углавном само начета проблематика о етничким и националним процесима у Југославији, али да и то, с обзиром да се ради о мање-више почетним корацима историјске науке на овом плану, представља значајан корак у проучавању односне проблематике. По приближавању основној тематици конгреса највише су се испојили македонски историчари, који су иначе поднијели пропорционално највећи број саопштења (21). Историчари из Црне Горе поднијели су пет саопштења: Новак Ражнатовић — *Црна Гора и Албанска лига 1878—1880. године*, Радоман Јовановић — *Национално-ослободилачка политика Црне Горе према бокелском устанку 1869.* др Ђоко Пејовић — *Политичке прилике становништва у Затарју и*

горњем току Лима и тенденције његовог тјешњег повезивања са Црном Гором и Србијом 1878 — 1912, др Јован Бојовић — *КПЈ и црногорско национално питање (1919—1941)* и Радоје Пајовић *Црногорска федералистичка странка и национално питање.*

На крају рада конгреса, у плементарној сједници, закључено је да се благовремено отпочне са припремама за шести конгрес историчара Југославије, који ће се одржати 1973. године у Црној Гори. Испољено је мишљење да сљедећи конгрес треба да третира неколико великих тема односно да презентира одговарајући број саопштења везаних за те теме, како би се омогућила што шира дискусија на конгресу, што није постигнуто у довољној мјери на досадашњим конгресима. Конгрес је закључио такође да се пожури рад на писању Историје народа Југославије, тј. да се извиди у чему су узроци застоја на трећој књизи ове историје и да се предузму одговарајуће мјере да се овај застој стклони. Завршна, плементарна сједница конгреса упозната је да је на једној од пауза конгреса Савез друштава историчара Југославије одржао своју годишњу скупштину и да је на њој изабран нови Извршни одбор Савеза на челу са др Димом Вујовићем као предсједником.

Ђ. В.